

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ГЕОПОЛІТИКА ТА ГЕОСТРАТЕГІЯ

**Методичні рекомендації
до семінарських занять
для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії"
другого (магістерського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021**

УДК 327(07.034)

Г36

Укладачі: О. М. Кузь
Д. С. Коротков
О. О. Поліщук

Затверджено на засіданні кафедри філософії та політології.
Протокол № 1 від 27.08.2020 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Геополітика та геостратегія [Електронний ресурс] : методичні
Г36 рекомендації до семінарських занять для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії"
другого (магістерського) рівня / уклад. О. М. Кузь, Д. С. Коротков,
О. О. Поліщук. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 33 с.

Подано методичні рекомендації до семінарських занять з усіх тем навчальної дисципліни, що сприятиме підвищенню рівня знань студентів, формуванню необхідних компетентностей із геополітики та геостратегії.

Рекомендовано для студентів спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" другого (магістерського) рівня.

УДК 327(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

Навчальна дисципліна "Геополітика та геостратегія" спрямована на засвоєння студентами спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" другого (магістерського) рівня теоретичних геополітичних континентально-європейських та англо-американських концепцій та їхній вплив на геостратегії сучасних держав світу; а також оволодіння навичками в самостійному здійсненні аналізу, ідентифікації й оцінювання змісту геостратегій у світовому геополітичному просторі, аналізу і прогнозування розвитку міжнародного партнерства та його впливу на світову політику.

Метою навчальної дисципліни "Геополітика та геостратегія" є формування системи знань про базові структури та суб'єкти, глобальні або стратегічні напрями, найважливіші закономірності та принципи життєдіяльності, функціонування і еволюції міжнародних відносин; опанування не лише просторово-географічним (територіальним) аспектом політики тієї чи іншої держави або групи держав, але й масштабів, параметрів, правил і норм поведінки як світової спільноти загалом, так і окремих держав, союзів, блоків у загальносвітовому контексті.

Для досягнення мети поставлені такі основні *завдання*:

- формування уявлення про закономірності геополітичних процесів, взаємодії геополітичних чинників, внутрішньої і зовнішньої політики держави, а також навичок аналізу геостратегії акторів міжнародних відносин;
- аналізувати та орієнтуватися в особливостях геостратегії основних геополітичних акторів у світі;
- показати вплив глобалізації та демократизації як основних світових тенденцій на формування геополітичної картини світу;
- оволодіння навичками щодо аналізу залежності геополітичного впливу та авторитету акторів геополітики від різноманітних ресурсів.

Навчальна дисципліна "Геополітика та геостратегія" є базовою дисципліною професійного циклу підготовки магістрів зі спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії":

Курс	1 М	
Семестр	1	
Кількість кредитів ECTS	4	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	20
	семінарські, практичні	20
Самостійна робота	–	80
Форма підсумкового контролю	залік	

У затвердженому Міністерством освіти і науки України стандарті вищої освіти за спеціальністю 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" для другого (магістерського) рівня вищої освіти (наказ № 1003 від 04.08.2020 р.) міститься вичерпний перелік загальних та спеціальних (фахових) компетентностей, яких має набути випускник програми. Навчальна дисципліна "Геополітика та геостратегія" частиною свого змісту відповідає за формування таких спеціальних компетентностей: СК1. Здатність виявляти та аналізувати природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів, сучасні тенденції розвитку світової політики; СК4. Здатність аналізувати глобальні процеси та їхній вплив на міжнародні та суспільні відносини, політичні та суспільні системи; СК9. Здатність виявляти та аналізувати особливості розвитку країн і регіонів, сучасних глобальних, регіональних і локальних процесів, та місця в них України.

Програма навчальної дисципліни "Геополітика та геостратегія" містить один змістовий модуль і дев'ять тем, які охоплюють теоретичні питання та практичні аспекти реалізації геополітичних студій, дослідження регіональних аспектів формування геостратегій сучасних держав у геополітичному просторі, а також особливості взаємодії держав на міжнародному рівні. Технологічною картою навчальної дисципліни передбачено семінарські заняття. Це форма навчального заняття, за якої викладач організовує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички у їхньому практичному застосуванні шляхом виконання студентом, відповідно до сформульованих завдань. До семінарських занять розроблено методичні рекомендації, які розкривають тематику і плани проведення семінарських занять із переліком рекомендованої літератури. Компетентності та результати навчання за дисципліною наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Компетентності та результати навчання за дисципліною

Компетентності	Результати навчання
1	2
Здатність ухвалювати обґрунтовані рішення щодо здійснення міжнародної та зовнішньополітичної діяльності	Критично осмислювати та аналізувати глобальні процеси та їхній вплив на міжнародні відносини

Закінчення табл. 1

1	2
Здатність виявляти та аналізувати природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів, сучасні тенденції розвитку світової політики	Визначати та аналізувати політику окремих держав, союзів, блоків, їхні масштаби, параметри, правила і норми поведінки у загальносвітовому та просторово-географічному контекстах
Здатність виявляти й аналізувати особливості розвитку країн та регіонів, сучасних глобальних, регіональних та локальних процесів, та місця в них України	Оцінювати та аналізувати міжнародні та зовнішньополітичні проблеми та ситуації, пропонувати підходи до вирішення таких проблем
Здатність аналізувати та прогнозувати міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному	Знати та розуміти природу, джерел та напрямів еволюції міжнародних відносин, міжнародної політики, зовнішньої політики держав, стану теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики
Здатність до самонавчання, підтримки належного рівня знань, готовність до опанування знань нового рівня, підвищення своєї фаховості та рівня кваліфікації	Аналізувати та оцінювати проблеми міжнародної та національної безпеки, міжнародні та інтернаціоналізовані конфлікти, підходи, способи та механізми забезпечення безпеки у міжнародному просторі та у зовнішній політиці держав

У методичних рекомендаціях для проведення семінарських занять містяться завдання та приклади виконання типових завдань за темами навчальної дисципліни.

Змістовий модуль 1

Інституалізація геополітики та формування геостратегії країни в контексті стратегічної матриці її зовнішньої політики

Тема 1. Геополітика як самостійна наукова дисципліна

Семінарське заняття 1

Сутність основного геополітичного закону та основні категорії дисципліни

Мета – визначати загальний зміст проблематики знання з геополітики, використовуючи надбаний категоріальний базис. Розуміти сутність та природу основного геополітичного закону.

Завдання 1.1. Проаналізуйте географічне положення України та зробіть аналітичну довідку її геополітичної характеристики в контексті основного геополітичного закону.

Методичні рекомендації:

1. Головним законом, який понад усе привертає увагу дослідників цієї науки, є закон фундаментального дуалізму. Він проявляється в географічній будові планети і в історичній типології цивілізацій. Цей дуалізм як доктрина стверджує, що геополітика як наука базується на протиставленні телурократії ("сухопутної могутності") та таласократії ("морської могутності").

А. Телурократія – чітко визначені кордони, фіксований простір, стабільність, що проявляється в осілості, консерватизмі, стійких моральних нормах і юридичних законах, яким підпорядковується все населення. Для мешканців телурократичної держави притаманне почуття колективізму на противагу індивідуалізму, збагаченню, духу підприємливості. Найбільш традиційні суспільства були пов'язані найбільше з елементом Земля. Це – телурократія (влада Суші). Суша становить тип найбільш фіксованого простору, що визначає найбільший ступінь упорядкованості – тобто наявність досить строгих норм, що відокремлюють територію однієї держави від території іншої, встановлюють межі та формують основу міжнародного права, що діє як у періоди миру, так і в періоди війни. Зіткнення на суші між двома

протиборчими сторонами завжди підпорядковані певним правилам. Це викликано тим, що сухопутна цивілізація завжди оцінює завойовані території як потенційно свої і тому керується принципом вибіркової поразки супротивника, де головною мішенню стають лише регулярні військові формування протилежної сторони. Самі ж землі та мирне населення сухопутний завойовник прагне не стільки спустошити або розорити, скільки освоїти, зробити своїми, інтегрувати.

Питання для самоаналізу. Виберіть у табл. 1.1 країни, які є телурократичними.

Таблиця 1.1

Телурократичні країни

Країни	Китай	Англія	США	Індія	Німеччина	ПАР
Телурократія						

Б. Цивілізації, засновані на водній стихії, прийнято називати *таласократіями* (морськими державами). Таласократія є більш динамічною і прихильною до технічного прогресу. Індивідуум, який перебуває серед водної стихії, може вижити тільки в екстремальних умовах. Доволі часто йому доводиться ризикувати життям, приймати нестандартні рішення. Жителі моря, на відміну від мешканців суші, розвиваються активніше, легко приймають і відмовляються від певних моральних і культурних цінностей, завжди прагнуть іти вперед, не зупиняючись перед труднощами на своєму шляху.

Питання для самоаналізу. Виберіть у табл. 1.2 країни, які є таласократичними.

Таблиця 1.2

Таласократичні країни

Країни	Китай	Англія	США	Індія	Німеччина	ПАР
Таласократія						

Завдання 1.2. Підготовка та проведення дебатів за темою: "Морські держави – це завжди прогрес". Сценарій дебатів (Додаток А).

Література: [1 – 3; 7 – 11; 14].

Тема 2. Континентально-європейська школа геополітики

Семінарське заняття 2 Геополітична школа Німеччини та її вплив на світову геополітику

Мета – визначати загальну специфіку "традиційної геополітики" та впливу соціал-дарвінізму на формування континентально-європейської школи сучасної геополітики.

Завдання 2.1. Проаналізуйте вплив соціал-дарвінізму на геополітичні погляди німецьких геополітиків.

Методичні рекомендації:

1. На початку ХХ ст. на Заході основою геополітики стає соціал-дарвінізм, сутність якого полягає в спробі перенести на життя людського суспільства теорію еволюції Ч. Дарвіна (1809 – 1882), згідно з якою слабкі особини в боротьбі за існування поступаються.

У Німеччині соціал-дарвінізм був узятий на озброєння тими, хто мріяв про відтворення її як сильної держави. Вони стали стверджувати, що існують окремі нації, досить сильні для того, щоб перемогти всі інші, приречені на загибель вже тільки тому, що слабкі. Під час фашистського режиму німецькі правителі поклали соціал-дарвінізм в основу геополітики. Серед німецьких геополітиків такого напрямку центральне місце займає професор К. Хаусхофера.

У центрі уваги німецького дослідника і його колег стояло питання про "німецьку ситуацію", тобто про становище Німеччини в системі європейських і світових держав. Це пояснювалося тим, що для Німеччини питання про кордони і, відповідно, життєвого простору завжди зберігав актуальність.

Головною рушійною силою держави К. Хаусхофер вважав забезпечення та розширення життєвого простору. Розширюючи свій життєвий простір, стверджував він, динамічну державу забезпечує собі велику економічну незалежність від своїх сусідів. Завоювання такої свободи розглядалося як показник істинної великої держави. Важливим способом територіального розширення такої держави, на його думку, є поглинання дрібніших держав.

Вважаючи Центральну Європу оплотом Німеччини, К. Хаусхофер вказував на Схід як на головний напрямок німецької територіальної експансії. Він розглядав Схід як життєвий простір, дарований Німеччині самою долею.

Концепція боротьби за життєвий простір була сформульована у 20-ті роки ХХ ст. і мала на меті обґрунтування необхідності повернення втрачених після Першої світової війни німецьких земель та колоній, а також об'єднання в межах єдиного рейху територій, де етнічні німці складали більшість.

Семінар-дискусія передбачає обмін думками і поглядами учасників стосовно теми, а також розвиває мислення, допомагає формувати погляди і переконання, виробляє вміння формулювати думки і висловлювати їх, вчить оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

Тема семінару-дискусії: "В історії України концепція "Lebensraum" була актуальна?"

Завдання 2.2. *Геополітична концепція Ф. Наумана: реальність чи утопія?*

Серед численних проєктів європейського об'єднання на особливу увагу заслуговує ідея створення Серединної Європи. На відміну від інтеграційних проєктів, які передбачали об'єднання більшості країн Європи, ідея створення пан-німецького регіонального об'єднання вперше піднімається в середині ХІХ ст., але концептуальне оформлення отримує в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Ідея Серединної Європи виявилася особливо затребуваною напередодні та в період Першої світової війни, оскільки пропонувала способи забезпечення життєвого простору Німецької імперії і обґрунтовувала її статус як великої держави. Розробники і популяризатори цієї ідеї, зокрема Ф. Науман, були прихильниками політики імперського експансіонізму, а тому висунули ідею створення Серединної Європи на протигагу пан-слов'янським проєктам, спрямованих на забезпечення впливу Російської імперії в Південно-Східній Європі.

Відправною точкою в проєкті Ф. Наумана була ідея, згідно з якою сучасна епоха в міжнародних відносинах – це епоха створення "світових держав", що становлять не імперії, створені за допомогою військової сили, а великі військово-політичні та економічні об'єднання, засновані на спільності економіки і культури. Причому поняття "велика держава" зі зміною масштабів політики теж має змінитися. На думку Наумана, великими

державами не можна вважати ні сучасну Німеччину, ні Австро-Угорщину, що зумовлює потребу в їхньому об'єднанні, а також приєднання до союзу сусідніх країн або частин їхніх територій, де проживає німецькомовне населення.

Концепція Ф. Наумана не знайшла свого втілення в політиці європейських держав, оскільки становила геополітичний ідеал, розроблений спеціально для Німецької імперії. Головною метою концепції було прагнення знайти шляхи мирного вирішення питання територіального розширення імперії, як умови її модернізації. Суперечливість ідей Ф. Наумана пояснюється тим, що він бачив у Середній Європі не просто перспективний шлях розвитку центральних і малих європейських держав, а засіб для закріплення могутності Німеччини в світовій політиці, оскільки розумів, що в ході війни вона може втратити статус світової держави.

Література: [1 – 3; 7 – 11; 14].

Тема 3. Англо-американська школа геополітики

Семінарське заняття 3

Вплив концепцій "Морської сили" та "Хартленду" на світову політику

Мета – визначати загальну специфіку англо-американської школи геополітики.

Завдання 3.1. Охарактеризуйте геополітичні концепції "Морської сили" та "Хартленду" англо-американської школи геополітики. Визначте її роль у регулюванні геополітичних конфліктів.

Методичні рекомендації:

1. Виберіть одну із умов перетворення США на світову морську державу А. Мехена. Відповідь обґрунтуйте:

- 1) активно співробітничати з Британською морською державою;
- 2) активно перешкоджати німецьким морським претензіям;
- 3) стежити за експансією Японії в Тихому океані і протидіяти їй;
- 4) координувати разом з європейцями сумісні дії проти народів Азії.

2. Укажіть найбільш пріоритетний напрям.

Наприклад:

Координувати разом з європейцями сумісні дії проти народів Азії

Нова глобальна ситуація відповідним чином знайшла своє відображення і в шкалі регіональних пріоритетів США. У виступі перед Нью-Йоркським Азійським товариством 12 листопада 1991 р. новий президент Дж. Буш несподівано зазначив, що майбутнє американської нації пов'язане з Азією як регіоном, який зростає найбільш стрімко. Загальний підхід до відносин з Азією був підсумований Дж. Бушем у шести позиціях: зростання торговельної лібералізації; співробітництво у сфері безпеки; спільна відданість демократії та правам людини; освітні й наукові інновації; захист навколишнього середовища; високе позиціонування відмінної культурної спадщини США і країн регіону. Така позиція була небезпідставною – наприкінці біполярного періоду Тихоокеанська Азія стала найбільшим торговельним партнером США, а двостороння торгівля між двома центрами на третину перевищила торгівлю США з Європою. Загалом американські компанії інвестували у Східну Азію понад 61 млрд дол. США, азійські корпорації у США – понад 95 млрд дол. США.

На початок ХХ ст. змінилися відносини США з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Вони стали справляти неабиякий вплив на розвиток світової торгівлі, функціонування міжнародних валютнофінансових і економічних організацій і, на стан міжнародної безпеки. Високий ступінь взаємозалежності у відносинах між США та провідними країнами регіону існує, передусім, в економічній сфері та в безпековому середовищі.

Азійсько-тихоокеанська стратегія визначається стрижневою складовою сучасних національних інтересів США. Головна мета, яку ставлять перед собою Сполучені Штати у зовнішній політиці, визначається як збереження позицій лідерства у формуванні світопорядку, що досягається, передусім, за рахунок високих темпів економічного зростання країн АТР.

Завдання 3.2. Підготовка та проведення дебатів за темою: "Концепція Хартленду – це минуле геополітики". Сценарій дебатів (див. Додаток А).

Завдання 3.3. Знайдіть помилки в тексті:

Німецький вчений Х. Маккіндер висунув ідею осьового регіону геополітики. Географічну вісь історії він назвав – Рихланленд і розробив формулу світового панування:

хто контролює Східну Азію, контролює Римленд;

хто контролює Хартленд, контролює Світовий Острів;

хто контролює Світовий півострів, контролює півсвіту.

Завдання 3.4. Підготовка презентації держав – Китай, Канада, Індія, Норвегія, Австралія, Японія, Німеччина, Україна, ПАР, ОАЕ – за критеріями Н. Спайкмена (Додаток Б).

Література: [1 – 3; 7 – 11; 14].

Тема 4. Сучасна геополітика

Семінарське заняття 4

Особливості розвитку сучасної геополітики

Мета – визначати загальну специфіку сучасної геополітики та її вплив на сучасні міжнародні відносини.

Завдання 4.1. Охарактеризуйте сучасну геополітичну концепцію. "Кінець історії" Ф. Фукуяма. Визначте її вплив на стратегічну концепцію США.

Методичні рекомендації:

У ХХ ст. США стали головним ідеологічним і політичним центром мондіалізму. Було визначено своєрідний центр з реалізації цієї концепції, розроблено декілька варіантів (моделей) переходу до єдиної світової системи під патронатом США. Один із них спирався на ідеї конвергенції (злиття, зближення). Теорію конвергенції створив американський соціолог російського походження Питирим Сорокін (1889 – 1968). У 70-х роках цю концепцію модернізувала з огляду на потреби мондіалізму група аналітиків під керівництвом З. Бжезинського й Г. Кісінджера. У рамках цієї теорії розроблено методи формування нової культурно-ідеологічної цивілізації, проміжної між соціалізмом і капіталізмом, з утворенням світового уряду. До світового уряду мають увійти Вашингтон і Москва. Реалізуючи цей проєкт, СРСР пішов на поступки США з усіх принципових питань – скорочення озброєння, розпуск Варшавського Договору, що зрештою призвело до розвалу політичної та економічної системи СРСР, східноєвропейських країн. У той же час Захід не пішов ані на політичні, ні на ідеологічні, ні на геополітичні поступки. Таким чином, мондіалізм було ефективно використано атлантистами-політиками в "холодній війні" проти Радянського Союзу й країн Центральної та Східної Європи.

Новою версією мондіалізму стала концепція політолога Френсіса Фукуяма. 1989 р. в США опубліковано його статтю "Кінець історії?",

а 1992 р. – книгу "Кінець історії і остання людина". За концепцією Фукуями, настає "кінець історії" й початок планетарного існування людства, коли регіони розпочнуть переструктуровуватися, орієнтуючись на наймогутніші економічні ядра – центри. ХХ ст. позначене ідеологічним насильством, коли лібералізм змушений був боротися із залишками абсолютизму, більшовизмом і фашизмом, а також із новітнім марксизмом, який прагнув втягти світ у страхіття ядерної війни. Й тільки наприкінці століття, замість конвергенції капіталізму й соціалізму, знову утверджується ліберальна демократія західного ґатунку як остаточна, найбільш розумна форма держави. З тим чинником прихильник неомондіалізму пов'язує початок нового панування людства – планетарного, де пануватимуть ринок і демократія, які інтегрують світ у єдине ціле.

Завдання 4.2. Політична система мондіалізму – це система взаємодії транснаціональних еліт, які втратили національну прив'язку і діють всупереч інтересам власних народів, що виражається у змісті та способах ухвалення глобальних політичних рішень.

Підготуйте есе за темою: "Тристороння комісія – Трилатераль" як центр мондіалізму. (Рекомендації до написання есе подано в додатках В та Г).

Завдання 4.3. Сформууйте таблицю "Сучасні течії геополітики" (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Сучасні течії геополітики

	Роль держави	Головні геополітичні актори	Взаємодія
мондіалізм			
атлантизм			
прикладна геополітика			
глобалізм			

Література: [1 – 3; 7 – 11; 14].

Тема 5. Основні геополітичні епохи

Семінарське заняття 5 Основні геополітичні епохи як основа моделей міжнародних систем

Мета – визначати загальну специфіку сучасної геополітики та її вплив на сучасні міжнародні відносини.

Завдання 5.1. Охарактеризуйте особливості геополітичних епох. Яка геополітична епоха, на вашу думку, вплинула на світовий порядок?

Методичні рекомендації:

1. Вестфальська система міжнародних відносин (1648 – 1814).
2. Віденська (1815 – 1918).
3. Версальська (1919 – 1945).
4. Потсдамська (1945 – кінець 80-х – початок 90-х рр.).
5. Біловезька (з 1992 р., тобто від офіційного розпаду СРСР до наших

днів).

Наприклад:

Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин – це світоустрій, основи якого були закладені Версальським мирним договором 1919 року з Німеччиною, договорами з союзниками Німеччини, а також договорами, підписаними на Вашингтонській конференції (1921 – 1922 рр.).

Європейська частина цієї системи (інакше Версальська) в значній мірі була створена під впливом політичних та військово-стратегічних міркувань країн-переможниць. Ігнорувались інтересів як держав, що зазнали поразку, так і новоутворених країн (9 тільки в Європі). Це робило цю структуру вразливою внаслідок вимог до її перетворення і вдосконалення і не сприяло довготерміновій стабільності.

Відмова США від участі в функціонуванні Версальської системи, ізоляція Росії і антинімецька спрямованість перетворювали її в незбалансовану та не універсальну, що збільшувало потенціал майбутнього світового конфлікту.

Завершення Першої світової війни призвело до трансформації змісту системи міжнародних відносин і зумовила післявоєнний перегляд основ її функціонування, в результаті чого і виникла Версальсько-Вашингтонська

система. Вона мала певні основні характеристики та особливості. До цих фундаментальних характеристик можна віднести:

1. Закріплення лідерства США, Британії та Франції.
2. Політична самоізоляція США від європейських справ.
3. Утворення ряду нових суверенних суб'єктів міжнародних відносин у Європі, зовнішня політика яких на більш пізніх етапах розвитку системи справила значний вплив на проходження системних кризових процесів.
4. Створення Ліги Націй – гегемоністичного інструменту збереження статус-кво у системі міжнародних відносин. Як відомо, цей інструмент, фактично підконтрольний Франції та Великій Британії, виявився неефективним у виконанні своїх стабілізаційних функцій. Це стало свідченням відсутності міцної договірно-правової бази системи.
5. Світ поступово перестає бути євроцентриським, міжнародна система починає перетворюватись в глобальну.

Завдання 5.2. *Знайдіть помилки в тексті:*

Після закінчення 50-річної війни в Європі була створена в 1844 році Віденська система міжнародних відносин. Головним підсумком цієї системи було створення Європейського концерну, який базувався на спільній згоді великих держав: Росії, Австрії, Канади, Пруссії, Франції, Великої Британії та США.

На відміну від Ялтинської системи міжнародних відносин, елементами Віденської системи виступали не тільки держави, а й коаліції держав.

Література: [1 – 4; 6; 12; 16; 17].

Тема 6. Формування геополітичного простору світу

Семінарське заняття 6

Основні етапи формування європоцентристського світу

Мета – визначати загальну специфіку формування європоцентристського світу та її вплив на інші геополітичні регіони. Орієнтуватися в процесах перетворення Сходу на активного суб'єкта світової спільноти.

Завдання 6.1. Охарактеризуйте періоди колоніальної активності. Визначте, який період мав найбільший вплив на геополітичну історію світу?

Методичні рекомендації:

1. Перший період – XVI ст.

2. Другий період – початок XVII ст. – початок XIX ст.

3. *Третій період* – відкривається двома радикальними світовими подіями – першою промисловою революцією у Англії і Французькою буржуазною революцією кінця XVIII ст.

4. Четвертий період – до кінця XIX ст.

Наприклад:

Другий період – початок XVII ст. – початок XIX ст. До орбіти експансії залучаються вісім європейських держав: *Іспанія, Португалія*, яка з 1640 р. знов стала вільною державою, *Нідерланди, Велика Британія, Франція*, набагато слабкіші *Данія, Швеція, і Пруссія*. Відбувається різке зниження колоніальної активності Іспанії і Португалії. Найважливішою геополітичною тенденцією цієї ери була зміна вектора гегемонії в північному напрямі, в ті країни Європи, які швидше розвивали ринкове господарство. У XVI – XVII ст. спостерігається стрімкий економічний підйом Нідерландів, Англії і Франції. Вже в другій половині XVI століття близько 90 % товарів, що доставляються з Європи в іспанські колонії, були неіспанського походження. По суті відбувалося перекачування іспанських і португальських багатств до Англії та Нідерландів.

Треба відзначити, що в 1776 році з'явилася робота Адама Сміта "Багатство народів", в якій обґрунтовувалася теза про те, що в основі національного багатства будь-якої держави лежать не золото і срібло, а велика кількість товарів, здатних задовольнити потреби свого населення. Мета торгівлі, за Смітом, полягає не в накопиченні товарів, а в отриманні вигод з міжнародного розподілу праці. Ці ідеї дали новий поштовх заморській експансії європейських держав.

Головні райони експансії перерахованих держав – територія від південно-східної частини Америки до берегів Бразилії; африканські порти, які активно брали участь в атлантичній торгівлі; індійські порти і значна частка Східної Індії. Між метрополіями йшла боротьба за колонії, причому із змінним успіхом. До середини XVII ст. Нідерланди стають головною колоніальною і торгівельною державою світу. На той час вони володіли флотом, який перевершував флоти Великої Британії і Франції, разом узяті. У цей же період йшла боротьба між Англією і Францією за панування в Індії.

В результаті англо-французьких воєн Франція в основному була витиснена з Індії і Північної Америки.

Література: [1 – 6; 9 – 11; 16 – 18].

Тема 7. Стратегія США в системі сучасних геополітичних відносин

Семінарське заняття 7 Геополітичне становище США: концептуальні розробки та реальність

Мета – визначати загальну специфіку формування сучасної геостратегії США.

Завдання 7.1. Складіть аналітичну довідку: "зовнішня політика Д. Трампа: реальність або провокація".

Методичні рекомендації:

Обрання Д. Трампа президентом США порівнюють із глобальним політичним землетрусом. Під час виборчої кампанії зовнішньополітичні пріоритети нової адміністрації були окреслені лише в загальних рисах. Згодом, у посланні до Конгресу США (28 лютого 2017 р.) президент Д. Трамп обіцяв зосередитися на боротьбі з ісламським екстремізмом та знищенні "Ісламської держави" як його матеріального втілення, відновленні виробничого потенціалу американської економіки, захисті кордонів від небажаних іммігрантів та реформуванні НАТО. Вимоги нової адміністрації до союзників і партнерів у межах НАТО, на Близькому Сході та в Тихоокеанському регіоні стосувалися "справедливого розподілу" військових витрат та більш активної участі дружніх країн у стратегічних і локальних воєнних операціях. Попри підтвердження наміру дотримуватися зобов'язань перед партнерами і союзниками, Д. Трамп наголосив, що бачить своє завдання в тому, аби "представляти США, а не весь світ".

Формування зовнішньої політики адміністрації Д. Трампа було позначене низкою заяв, рішень і проектів, які суттєво різняться від уподобань попередників. Серед них:

- вихід з угоди про Транстихоокеанське партнерство (TPP) згідно з указом Трампа від 24 січня 2017 р.;

- перегляд умов участі США в північноамериканській зоні вільної торгівлі (НАФТА), яка охоплює США, Канаду та Мексику;
- оголошення про вихід США з Паризької угоди про попередження кліматичних змін (1 червня 2017 р.);
- розконсервація родовищ енергоресурсів на території США. В енергетичному плані адміністрації Д. Трампа стверджується, що досягнення "революції, яку спричинив видобуток сланцевої нафти та газу", мають відкрити нові можливості для використання запасів енергоресурсів, які оцінюються в \$ 50 трлн. Доходи від їхнього видобутку мають спрямовуватися на будівництво доріг, шкіл, мостів та суспільної інфраструктури.

Зміст проголошеного Д. Трампом курсу "Америка понад усе" полягає в глибокому перегляді орієнтирів та засобів міжнародного позиціонування. Адже фінансування зусиль аби утримати статус світового лідера, разом з витратними військовими кампаніями у віддалених регіонах, стали надмірним тягарем для економіки і фінансової системи США. Не дивно, що нова адміністрація почала шукати причини відставання Америки від інших розвинених країн, які спромоглися скористатися перевагами лібералізації торгівлі та прискореного технологічного розвитку.

Необхідно підкреслити, що феномен американського президента Д. Трампа полягав у тому, що він наважився безапеляційно поставити питання про те, чи вартий статус глобального політичного лідера тих витрат і збитків, які випливають з надмірних зобов'язань військового і політичного характеру в третій країнах. Втім різкість та епатажність багатьох кроків нової адміністрації призвела до втрати довіри й поширення репутації США як слабо передбачуваного партнера. Як стверджував керівник Eurasia Group К. Купчан, "відкинувши Паризьку угоду, посіявши сумніви в НАТО та знищивши ТТП, президент Д. Трамп обрав шлях згортання того світового порядку, в якому США були лідером. За цих обставин політичному керівництву США, попри безперечні силові переваги, що гарантують цій державі роль гегемона, буде набагато складніше просувати власні інтереси. Якщо глобальний прогноз Eurasia Group "Головні ризики 2017 року" справдиться, світ очікуватиме геополітична рецесія, позначена тим, що жодна країна не зможе виконувати глобальні лідерські функції. Однак якщо США відмовляться від одностороннього забезпечення оборонних потреб своїх союзників та фінансування відповідних програм, це не означатиме, що інші країни зможуть, як приміром Німеччина чи Росія, або захочуть, як у випадку з Китаєм, перебрати на себе лідерські функції.

Завдання 7.2. Підготовка та проведення дебатів за темою: "США – еталон демократії". Сценарій дебатів (див. додаток А).

Література: [1 – 6; 12; 15].

Тема 8. Геополітичні стратегії регіонів сучасної Європи

Семінарське заняття 8

Стратегія Європи та її вплив на інші геополітичні регіони

Мета – визначати загальну специфіку геополітичних сфер Європи та їхній вплив на азіатський геополітичний регіон.

Завдання 8.1. Охарактеризуйте геополітичні сфери Європи.

Методичні рекомендації:

На сьогодні можна говорити про відповідні геополітичні сфери європейського геополітичного простору:

1) Норвегія, Ірландія, Швейцарія, Ліхтенштейн – країни Європейського економічного простору, що не мають на порядку денному проблеми відповідності критеріям вступу, на заваді їхньому приєднанню є відсутність позитивного виявлення населення щодо вступу до ЄС;

2) Албанія, Боснія, Македонія, Сербія-Чорногорія, Косово і, можливо, Туреччина є державами, терміни прийняття яких важко передбачити, але які є учасницями Пакту стабільності для Південно-Східної Європи. Хорватія і Македонія у 2001 р. підписали з ЄС.

Угоди про стабілізацію та асоціацію, які дають право розпочати переговори в майбутньому (за умовою їх виконання) про повноправне членство в ЄС, з іншими балканськими державами такі угоди готуються до підписання;

3) країни-об'єкти європейської політики сусідства: з півдня – країни Північної Африки та Близького Сходу, об'єднані крім іншого з ЄС Євро-Середземноморським діалогом (Барселонський процес), а також зі сходу – західні нові незалежні держави Молдова, Біларусь та Україна;

4) вектори зацікавленості ЄС йдуть далі через Чорноморський, Каспійський регіони до Центральної Азії з проєктами реалізації гео економічних інтересів в сфері транспортних комунікацій та доступу до джерел енергопостачання.

Завдання 8.2. Охарактеризуйте один із відомих геополітичних регіонів світу. Визначте основні суперечності, що існують у цьому регіоні. Обґрунтуйте їхній вплив на розвиток економіки цього регіону.

Методичні рекомендації:

1. Основні геополітичні регіони світу: Близький Схід, Середня Азія, Південна Азія, Східна та Південно-Східна Азія, Карибський басейн, Латинська Америка, Європа та Антарктида.

2. Основні суперечності в регіоні (релігійні, національні, політичні, економічні та ін.).

3. Основні географічні чи політичні об'єкти, що спричиняють конфлікт інтересів.

Наприклад:

Найстаршим регіоном зіткнення багатьох політичних та економічних інтересів є Близький Схід. Він є торговельним вузлом між Сходом і Заходом, Азією та Європою, а, з іншого боку, найбільш багатим регіоном із забезпеченості вуглеводнями (нафтою і газом). Основними торговельними вузлами в регіоні є Суецький канал, Босфор і Дарданелли, Ормузька протока.

Основні суперечності в регіоні такі:

1) між християнами (Вірменія, Грузія, Ізраїль, Сирія, Ліван, Йорданія) і мусульманами;

2) між державою Ізраїль та арабськими сусідами;

3) усередині арабського світу: між сунітами (Саудівська Аравія) і шиїтами (Іран).

Історично це зона боротьби між великими європейськими імперіями (Німеччиною, Росією та Британією) за контроль над торговельними каналами та паломництвом на Святу Землю. Нині це боротьба за вплив між США та Британією, з одного боку, Росією і Китаєм, з іншого, за контроль над торговельними шляхами та нафтовидобутком.

Так, Суецький канал контролює основний обсяг морських перевезень із Європи до Азії; Босфор – єдиний безальтернативний вихід і з Чорного моря; Дарданелли – єдиний вихід у Середземне море з Мармурового (Туреччина, Греція частково); через Ормузьку протоку проходить абсолютна більшість нафти та газу, що добувають у регіоні.

Не менш важливим геополітичним центром на Близькому Сході є Сирія, яка є єдиним доступним (крім Ізраїлю) виходом до Середземного моря для всіх нафтовидобувних держав регіону й альтернативою Ормузькій

протоці. Окрім того, кордон між Іраном, Туреччиною, Сирією, Іраком, частково Саудівською Аравією є районом безперервного конфлікту через контроль над видобутком нафти, що посилюється проживанням там "найбільшого народу без держави" (курдів). Отже, на території держав Перської затоки міститься дві третини всіх світових запасів нафти. Цей район є районом найбільш дешевого видобутку нафти (за собівартістю приблизно 7 дол. США). У світі ціни на нафту дешевші лише в Лівії.

Література: [1 – 6; 9 – 11; 16 – 18].

Тема 9. Україна у світовому геополітичному просторі. Геостратегічні плани зовнішньої політики

Семінарське заняття 9

Україна як суб'єкт і об'єкт світової політики.

Мета – визначати загальну специфіку формування сучасної геостратегії України та пріоритет геополітичного вектору зовнішньої політики.

Завдання 9.1. Семінар-дискусія: "Формування національної безпеки України: умови ефективного впровадження".

Методичні рекомендації:

Проблема підтримки безпеки була актуальною протягом усієї світової історії. Важливим завданням забезпечення безпеки є актуальним і зараз. У її розв'язанні беруть участь окремі громадяни та сім'ї, соціальні групи та нації, держави та союзи держав, міжнародні організації та світова спільнота. Стан захищеності від загроз підтримується на різних рівнях: локальному та національному, регіональному та глобальному. Ці загрози можуть бути досить різноманітними, спрямованими насамперед проти життєво важливих цінностей, що мають матеріальний, духовний і геополітичний характер.

Національна безпека складається з комплексу чинників. Вона залежить від державних інститутів – від збройних сил до спецслужб. Але важливим показником національної безпеки держави є її стійкість щодо різноманітних загроз (див. рис. 9.1).

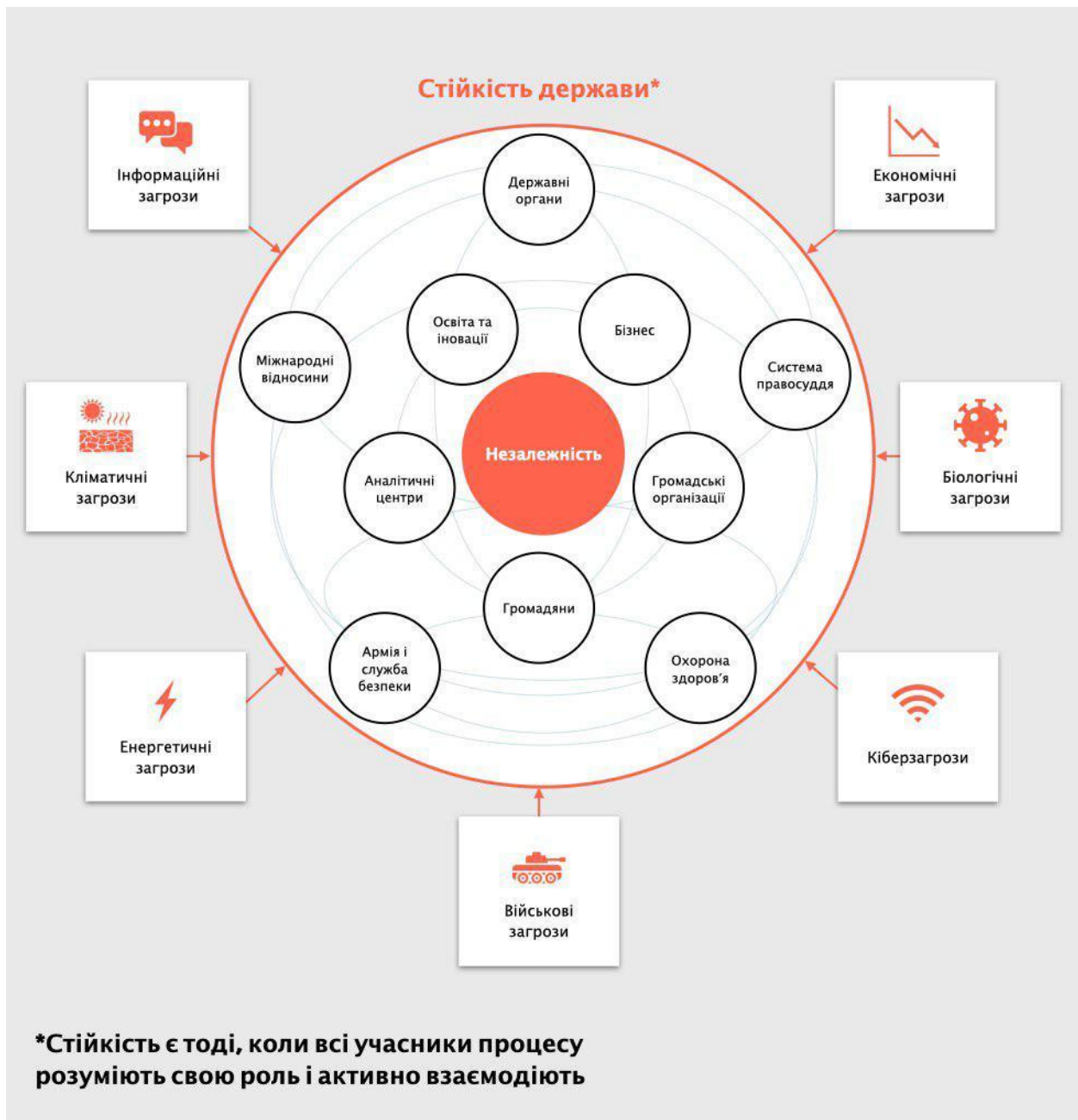

Рис. 9.1. Стійкість держави

Для формування національної безпеки держави необхідні такі умови: отримати цілісний погляд на проблеми. Ми маємо чітко усвідомлювати, звідки прийдуть загрози та як вони пов'язані. Навіть у начебто далеких від безпеки секторах: культурі, освіті, економіці, енергетиці, громадянському суспільстві, бізнесі;

зрозуміти і розподілити відповідальність. Нам потрібно розуміти, які у нас з вами ролі – хто й за що відповідає у новій реальності. Який внесок у безпеку може зробити вчитель, бізнесмен, лікар, програміст, військовий чи чиновник. Підготовка до загроз – зміцнення нашої стійкості;

розробити справжню стратегію національної безпеки. Розроблення комплексного документа, написаного зрозумілою та професійною мовою, який буде доступним кожному. Який можна взяти і застосовувати на місцях. Він має чітко, чесно та недвозначно описувати кроки, які посилять нашу безпеку.

Завдання 9.2. Підготовка та проведення дебатів за темою: "Україна має вигідне геополітичне положення". Сценарій дебатів (див. додаток А).

Література: [1 – 8; 15; 18].

Методичні рекомендації до написання есе

Есе виражає індивідуальні враження й міркування автора з конкретного питання або предмета та не претендує на вичерпне трактування.

Есе передбачає висловлення автором своєї думки, особисту суб'єктивну оцінку предмета міркування, дає можливість нестандартного (творчого), оригінального висвітлення матеріалу.

1. Перелік теми есе наведено в додатку В.
2. Теми есе не можна повторювати.
3. Структура есе:

Титульний аркуш (заповнюють за зразком додатка Г);

Вступ – визначено актуальність питання, яке необхідно розкрити, тобто потрібно відповісти на запитання "Чому тема, яку я розкриваю, є важливою зараз?".

Основна частина передбачає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій щодо цього питання. Відповідно до поставленого запитання, аналіз необхідно здійснювати на основі категорій "причина – наслідок". Причиною можуть бути особливості географічного положення (чи регіональність), спеціалізація країни, геополітичні чинники, характерні для країни та можуть впливати на неї, участь у міжнародних організаціях, тощо. Наслідком є прямий чи опосередкований вплив на розвиток країни в міжнародних відносинах.

Висновок – це узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо. Підсумовує есе або ще раз дає пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині. У висновку необхідно чітко висловити думку щодо теми есе на основі аргументів, які були наведені в основній частині.

Список використаних джерел містить перелік наукових джерел, які були використані для написання есе. Наукові джерела мають бути актуальними (тобто видані за останні п'ять років). Приклад оформлення використаних джерел наведено в додатку Д.

Рекомендована література

Основна

1. Геополітика: енциклопедія / за ред. д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. – Київ : Знання України, 2012. – 919 с.
2. Кудряченко А. І. Геополітика: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов ; Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – Київ : МАУП, 2004. – 296 с.
3. Кузь О. М. Геополітика / О. М. Кузь, Д. С. Коротков. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. – 180 с.
4. Міжнародні відносини та світова політика : навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко та ін. ; за заг. ред. д-ра філ. наук, професора О. М. Кузя. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 207 с.

Додаткова

5. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський; пер. з англ. – Київ : ВД "Кієво-Могилянська академія", 2006. – 203 с.
6. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн; пер. с англ. – Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001. – 416 с.
7. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології / М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 178 с.
8. Дністрянський М. С. Основи геополітики : навч. посіб. / М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436 с.
9. Иванов В. Массовая коммуникация : [монография] / В. Иванов. – Киев : Центр Свободной Прессы, 2013. – 902 с.
10. Мадіссон В. В. Сучасна українська геополітика : навч. посіб. / В. В. Мадіссон, В. А. Шахов. – Київ : Либідь, 2003. – 176 с.

11. Маккіндер Х. Географическая ось истории / Х. Маккіндер // Политические исследования. – 1995. – № 4. – С. 27–38.

12. Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2: зб. матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015) / упоряд. Р. Г. Калитчак, З. М. Зазуляк. – Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – 832 с.

13. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. – Харків : Право, 2016. – 540 с.

14. Тихонравов Ю. В. Геополітика / Ю. В. Тихонравов. – Москва : ИНФРА-М, 2000. – 268 с.

15. Цибульський С. І. Особливості геостратегії держав сучасності / С. І. Цибульський // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2009. – Вип. 84. – С. 121–128.

Інформаційні ресурси

16. Васильєв Г. Ю. Міжнародна система: суб'єкти, відносини, норми [Електронний ресурс] / Г. Ю. Васильєв. – Режим доступу : https://cathedra.io.ua/s1220716/tema_1._mijnarodna_sistema_subkti_vidnosini_normi.

17. Геополітика та геостратегія. Сайт ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=5374>.

18. Снігир О. В Україна як об'єкт у геополітичних стратегіях держав трансатлантичного регіону [Електронний ресурс] / О. В. Снігир // Стратегії розвитку України: теорія і практика. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/book/strateg2/chast%203_cnv.htm#a1.

19. Geostrategic Intelligence Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geostrategy.ua>.

20. UA Foreign Affairs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uaforeignaffairs.com/uk>.

Додатки

Додаток А

Сценарій дебатів

Порядок виступів спікерів Команда ствердження (С) Команда заперечення (З)		Час	Ролі спікерів
1	С1	6 хв	Презентує команду, показує актуальність теми, дає визначення ключовим поняттям теми, представляє всі аргументи команди в організованій формі
2	ЗЗ→С1	3 хв	ЗЗ задає перехресні питання С1
3	З1	6 хв	Приймає визначення команди ствердження, за винятком випадків, коли визначення С1 є некоректними. Суперечка за визначеннями не допускається, однак оскаржувати їх можливо! Спростовує аргументи С1 і висуває всі можливі аргументи команди заперечення
4	СЗ→З1	3 хв	СЗ задає перехресні питання З1
5	С2	5 хв	Спростовує аргументи З1, відновлює аргументи команди ствердження, представляє докази, що підтримують лінію ствердження. Нові аргументи не наводяться
6	З1→С2	3 хв	З1 задає питання С2
7	З2	5 хв	Спростовує аргументи команди ствердження, підсилює заперечливу лінію і представляє докази в її підтримку. Нові аргументи не наводяться
8	С1→З2	3 хв	С1 задає питання З2
9	СЗ	5 хв	Виявляє області зіткнення команд, робить порівняльний аналіз позицій сторін і пояснює, чому аргументи команди ствердження більш переконливі
10	ЗЗ	5 хв	Виявляє області зіткнення команд, робить порівняльний аналіз позицій сторін і пояснює, чому аргументи команди заперечення більш переконливі

Методичні рекомендації до виконання індивідуального домашнього завдання (презентація)

1. Індивідуальне домашнє завдання (ІДЗ) виконують у формі презентації.

2. Тема індивідуального домашнього завдання пов'язана з критеріями Н. Спайкмена, який виділив десять критеріїв, що визначають геополітичну могутність держави:

- 1) поверхня території;
- 2) конфігурація меж;
- 3) чисельність населення;
- 4) наявність або відсутність корисних копалини;
- 5) економічний і технологічний розвиток;
- 6) фінансова потужність;
- 7) етнічна однорідність;
- 8) рівень соціальної інтеграції;
- 9) політична стабільність;
- 10) національний дух.

Якщо сумарний результат оцінювання геополітичних можливостей держави за цими критеріями виявляється відносно невисоким, це означає, що ця держава вимушена вступати в більш загальний стратегічний союз, поступаючись часткою свого суверенітету за ради глобальної стратегічної геополітичної протекції.

Підготовка презентації відбувається у парах. Країну для презентації обирає викладач. Структура презентації:

Титульний аркуш: необхідно вказати тему ІДЗ та її виконавця (ПІБ, групу та спеціальність студента).

Основна частина (від 7 до 15 слайдів основної інформації).

Результати ІДЗ студент презентує публічно за попереднім погодженням змісту з викладачем.

Перелік тем для написання есе

1. Проблеми науковості геополітики.
2. Розкрийте зміст поняття "простір" у геополітиці.
3. Чому саме географічний детермінізм є основним принципом традиційної геополітики?
4. Вплив географії на становлення держав.
5. "Тристороння комісія – Трилатераль" як центр мондіалізму.
6. Генезис і розвиток геополітики як наукової дисципліни.
7. Місце геополітики в системі політологічного знання.
8. Основний закон геополітики і його прояви у світовій історії.
9. Функції геополітики в сучасному світі.
10. Роль німецької школи в становленні геополітики.
11. Концепція "географічної осі історії" Х. Макіндера і її значення в розвитку геополітики.
12. Геополітика "морської сили": від А. Мехена до Н. Спідмена.
13. Континенталістська геополітика К. Хаусхофера.
14. Геополітичні ідеї К. Шмітта і сучасність.
15. Геополітична концепція "зіткнення цивілізацій" С. Хантінгтона.
16. Теорія конвергенції як модель розвитку геополітичних відносин.
17. Геополітичний аспект концепції "кінця Історії" Ф. Фукуями.
18. Геоекономіка як модель геополітичного перебудови світу.
19. Геополітичні наслідки розпаду СРСР.
20. Російські геостратегічні пріоритети на пострадянському просторі.
21. Європейська інтеграція та геополітичні інтереси України.
22. Геополітичні інтереси США в Євразії.
23. Роль держав Латинської Америки в сучасних геополітичних процесах.
24. Геополітичні проблеми Африканського континенту.
25. Специфічні умови розвитку і сутність геополітики Китаю.
26. Процес становлення США як світової геополітичної держави: від "Доктрини Монро" до "широкої експансії" ХХ ст.
27. Імперія О. фон Бісмарка: причини і початок німецької колоніальної політики.

Приклад оформлення титульного аркуша есе

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

кафедра міжнародних
відносин, політичних наук
і практичної філософії

ЕСЕ

на тему: **"Концепція "кінця історії" Ф. Фукуями"**

Виконав(ла):
студент(ка) спеціальності 291
"Міжнародні відносини,
суспільні комунікації
та регіональні
студії" групи
6.01.291.010.17.1
Шевченко В. В.

Приклад оформлення використаної літератури

1. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. – Київ : Стилос, 2005. – 555 с.
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
3. Девіс Н. Історія Європи / Н. Девіс; [пер. з англ. П. Таращука]. – Київ : Основи, 2001. – 1464 с.
4. Басов Ф. А. Германия в Европейском Союзе: от экономического локомотива к политическому лидерству / Ф. А. Басов // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. – 2017. – Т. 10, № 1. – С. 33–52.
5. Christian D. Maps of Time: An Introduction to Big History / David Christian. – Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2011. – 642 p.
6. Welt C. Ukraine: Background, Conflict with Russia, and U.S. Policy / Cory Welt // Congressional Research Service. – Access mode : https://www.everycrsreport.com/files/20200429_R45008_e3102e65e35cca059be6ffecbe255f6174a8f006.pdf.
7. Офіційний сайт Головного управління статистики в Харківській області. – Режим доступу : http://uprstat.kharkov.ukrtel.net/ua/stat/stat_inf.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Інституалізація геополітики та формування геостратегії країни в контексті стратегічної матриці її зовнішньої політики.....	6
Тема 1. Геополітика як самостійна наукова дисципліна	6
Семінарське заняття 1. Сутність основного геополітичного закону та основні категорії дисципліни.....	6
Тема 2. Континентально-європейська школа геополітики.....	8
Семінарське заняття 2. Геополітична школа Німеччини та її вплив на світову геополітику.....	8
Тема 3. Англо-американська школа геополітики.....	10
Семінарське заняття 3. Вплив концепцій "Морської сили" та "Хартленду" на світову політику	10
Тема 4. Сучасна геополітика	12
Семінарське заняття 4. Особливості розвитку сучасної геополітики	12
Тема 5. Основні геополітичні епохи	14
Семінарське заняття 5. Основні геополітичні епохи як основа моделей міжнародних систем	14
Тема 6. Формування геополітичного простору світу	15
Семінарське заняття 6. Основні етапи формування європоцентристського світу.....	15
Тема 7. Стратегія США в системі сучасних геополітичних відносин	17
Семінарське заняття 7. Геополітичне становище США: концептуальні розробки та реальність.....	17
Тема 8. Геополітичні стратегії регіонів сучасної Європи	19
Семінарське заняття 8. Стратегія Європи та її вплив на інші геополітичні регіони	19
Тема 9. Україна у світовому геополітичному просторі. Геостратегічні плани зовнішньої політики	21

Семінарське заняття 9. Україна як суб'єкт і об'єкт світової політики.	21
Методичні рекомендації до написання есе	23
Рекомендована література.....	24
Основна	24
Додаткова	24
Інформаційні ресурси	25
Додатки.....	26

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ГЕОПОЛІТИКА ТА ГЕОСТРАТЕГІЯ

**Методичні рекомендації
до семінарських занять
для студентів спеціальності
291 "Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії"
другого (магістерського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Кузь Олег Миколайович**
Коротков Дмитро Сергійович
Поліщук Олег Олександрович

Відповідальний за видання *О. М. Кузь*

Редактор *В. Ю. Степаненко*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2021 р. Поз. № 203 ЕВ. Обсяг 33 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*